

Н.М. Гаркуша, канд. екон. наук

Т.В. Польшова, канд. екон. наук

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Визначено сутність та основні ознаки ліквідності та платоспроможності підприємства, встановлено підходи до розмежування цих понять.

Определены сущность и основные признаки ликвидности и платежеспособности предприятия, установлены подходы к разделению этих понятий.

The essence and the basic attributes of liquidity and solvency of the enterprise are determined, approaches to division of these concepts are established.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Однією з найважливіших характеристик діяльності підприємств у ринкових умовах є ліквідність та платоспроможність. Результати аналізу цих складових стійкості суб'єктів господарювання, передусім, цікавлять кредиторів, які орієнтуються на здатність погашати власні зобов'язання. Проте, на підставі офіційних статистичних даних встановлено, що показник загальної ліквідності вітчизняних підприємств дуже низький [1, с. 6-7], унаслідок чого виникає нездатність сплачувати свої поточні борги та зобов'язання, що призводить до продажу довгострокових фінансових вкладень і активів, а також зниження доходності. Ця ситуація підтверджує необхідність дослідження індикаторів фінансового стану підприємства. Для цього, перш за все, необхідна однозначність у трактуванні та системі оцінок категорій “ліквідність підприємства” та “платоспроможність підприємства”, які є близькими, але нетотожними.

Вищезазначене підтверджує необхідність поглибленого теоретичного вивчення основних аспектів формування та розвитку ліквідності та платоспроможності підприємств із метою ефективності управління їх фінансовим станом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість праць вітчизняних та зарубіжних вчених присвячена дослідженню різних аспектів управління ліквідністю та платоспроможністю підприємств. Серед них можна виділити дослідження А.Р. Ванєва, Н.О. Власової, М.І. Лагуна, В.С. Марцина, Л.М. Ремньової, П.В. Смірної, Т.Є. Унковської, К.Дж. Ван Хорна, О.О. Шеремета тощо. Проте і досі актуальним залишається висвітлення теоретичних положень щодо механізму формування ліквідності та платоспроможності підприємств.

Мета та завдання статті. Метою статті є обґрунтування теоретичних положень щодо адекватності визначення ліквідності та платоспроможності підприємств. Задля досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі завдання:

- узагальнити основні характеристики понять “ліквідність активів”, “ліквідність балансу”, “ліквідність підприємства”, “платоспроможність підприємства”;

- уточнити та розмежувати поняття основних індикаторів фінансового стану підприємства - ліквідності та платоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ліквідність – це швидкісна здатність підприємства трансформувати свої активи у грошову форму для покриття необхідних платежів у міру настання їх строків. Ця характеристика успішності функціонування підприємства може розглядатися з двох позицій, а саме, як:

- час, необхідний для продажу активу;
- сума, отримана від продажу активу.

Поняття ліквідності може співвідноситися з такими складовими: по-перше, з активами підприємства, по-друге, з їх сукупністю (“ліквідність балансу”), по-третє, з підприємством як суб’єктом господарювання (“ліквідність підприємства”). Відносно ліквідності активів значимо, що чим коротше період перетворення економічних ресурсів у грошові кошти, тим вище їх ліквідність. Отже, найбільш ліквідним активом є грошові кошти.

Ліквідність балансу характеризується станом активів та їх співвідношенням з поточними зобов’язаннями. При цьому має значення можливість суб’єкта господарювання обернути активи у готівку та погасити власні платіжні зобов’язання. Вчені-економісти А.Р. Ванєва, Н.П. Любушин, Л.М. Ремньова, Г.В. Савицька, О.О. Шеремет [2-5] деталізують це загальне трактування, визначаючи ліквідність балансу як ступінь покриття зобов’язань підприємства активами, термін перетворення яких у грошові кошти відповідає строку погашення зобов’язань. Особливість полягає в тому, що ліквідність балансу забезпечується платіжними засобами за рахунок внутрішніх джерел [4; 6], а ліквідність підприємства – його можливостями щодо залучення зовнішніх позикових коштів [1; 4].

Деякі автори характеризуючи ліквідність балансу звертають увагу на важливість кожного часового моменту, за який суб’єкт господарювання може обернути активи в готівку і погасити свої платіжні зобов’язання [1, с. 10].

Отже, вищерозглянуті трактування дають можливість виділити основні ознаки ліквідності балансу підприємства (рис. 1).

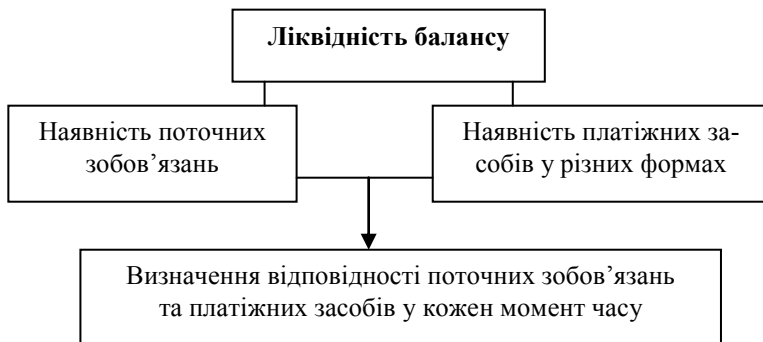


Рисунок 1 – Ознаки ліквідності балансу підприємства

Ліквідність підприємства є більш загальним поняттям відносно ліквідності балансу. У монографії Т.Є. Унковської [7] акцентовано, що поняття “ліквідність підприємства” характеризує як властивості активів (ліва частина балансу), так і умови залучення фінансових ресурсів для утворення активів (права частина балансу). Тому, деякі економісти [1] розглядають ліквідність підприємства як його здатність нести відповідальність різними видами активів (окремо або в цілому) за своїми платіжними зобов'язаннями у будь-який момент часу поточного і планового періодів згідно з укладеними договорами, при цьому вона може бути забезпечена як приростом активів, так і приростом пасивів.

Ліквідність підприємства може оцінюватися не лише сумарною вартістю окремих видів активів, але й сукупною його вартістю як майнового комплексу. Таким чином, на ліквідність суб'єкта господарювання впливає не лише ліквідність балансу, але й імідж підприємства, його інвестиційна привабливість.

На думку В.В. Ковальова ліквідність підприємства розглядають з позиції наявності у нього оборотних коштів у розмірі теоретично достатньому для погашення короткострокових зобов'язань, хоч би і з порушенням термінів погашення, передбачених контрактами [8, с. 217]. Це свідчить, що основна відмінність між ліквідністю балансу та підприємства полягає у факторі часу.

Вітчизняний досвід свідчить, що, з одного боку, підприємство вважається ліквідним, якщо спроможне виконати свої зобов'язання по відношенню до кредиторів, бюджету, працівників, орендодавців у встановлені терміни [9-10]. Разом з тим, існує точка зору, що при цьому поточні активи підприємства повинні перевищувати його короткострокові зобов'язання [5, с. 103]. Якщо поточний капітал підприємства складається переважно із грошових коштів, короткострокових цінних паперів, дебіторської заборгованості щодо якої є впевненість у надхо-

дженні, тоді воно є більш ліквідним, ніж суб'єкт господарювання, поточні активи якого складаються переважно із запасів.

У зарубіжній практиці підприємство визнається ліквідним, якщо його платежі за зобов'язаннями у кожен момент планового періоду відповідають термінам, встановленим у договорі [7; 11]. При цьому, якщо здатність до оплати у кожен момент часу більша, ніж платіжні зобов'язання, то підприємство вважають ліквідним [6; 9-10]. Такий підхід є типовим і визначає, що кошти не є єдиним носієм ліквідності, проте він не враховує розвиток ліквідності підприємства на перспективу.

Ліквідність характеризує як поточний, так і перспективний стан розрахунків. Підприємство може бути платоспроможним на звітну дату, проте мати несприятливі можливості у майбутньому (наявність товарних запасів, що не відповідають ринковим вимогам; дебіторської заборгованості неплатоспроможних боржників).

Класики аналітичної науки А.Д. Шеремет і Р.С. Сайфулін виділяють поточну та перспективну ліквідність, маючи на увазі під поточною ліквідністю співвідношення найбільш ліквідних засобів (коштів і короткострокових фінансових вкладень) і активів (дебіторської заборгованості) з короткостроковими пасивами. Порівняння ж активів, які повільно реалізуються (запаси тощо) з довгостроковими і середньостроковими пасивами (кредити банків, позикові кошти тощо) відображає, на їх думку, перспективну ліквідність [1, с. 10-11]. При цьому поточна ліквідність асоціюється з платоспроможністю на найближчий час, а перспективна ліквідність є прогнозом платоспроможності.

Від ступеня ліквідності підприємства залежить його платоспроможність. Платоспроможність – це можливість підприємства своєчасно погашати свої зобов'язання наявними платіжними засобами. Більшість економістів пов'язують поняття “платоспроможність” зі здатністю розраховуватися за короткостроковими зобов'язаннями [1; 5; 12], проте іноді платоспроможність пов'язують зі здатністю фірми розраховуватися за довгостроковими зобов'язаннями [13]. До складу строків зобов'язань включають: короткострокові кредити банків, кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги та інші поточні пасиви.

Більш містке трактування платоспроможності надають автори А.А. Мазаракі та Л.О. Лігоненко [14]. Вони визначають платоспроможність відповідністю доходів і витрат підприємства, яка забезпечує можливість фінансування діяльності та виконання наявних зовнішніх зобов'язань. Економісти Т.О. Сидорова та Г.Г. Лисак пов'язують платоспроможність зі здатністю своєчасно виконувати платіжні зобов'язання за операціями платіжного характеру (торговими, кредитовими тощо) [15, с. 179].

У будь-якому випадку, традиційно, розрахунок платоспроможності проводиться на певну дату. Про платоспроможність підприємства свідчить перевищення платіжних засобів над строковими зобов'язаннями. На неплатоспроможність можуть вказувати наявність незначних залишків грошових коштів (їх тривала відсутність) на поточних рахунках, прострочених кредитів та позик, порушення термінів виплати заробітної платні тощо. Це підтверджує, що для управління платоспроможністю важливе значення має визначення напрямів зміни активів та пасивів підприємства з метою збільшення суми коштів.

Узагальнення наявних у літературі підходів до трактування поняття “платоспроможність підприємства” дозволило встановити її основні ознаки (рис. 2).

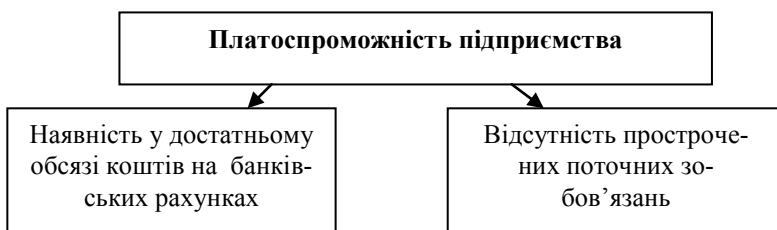


Рисунок 2 – Основні ознаки платоспроможності підприємства

Проведені дослідження свідчать, що поняття “ліквідність” та “платоспроможність” іноді не розмежовуються [7; 16], або містять однаковий зміст [12], що звужує і викривляє можливості їх аналізу і своєчасного прийняття рішень щодо подолання фінансової неспроможності підприємства.

Висновки. У процесі дослідження було встановлено, що основні відмінності між ліквідністю підприємства та його платоспроможністю такі:

- поняття ліквідності підприємства більш ємне, ніж поняття його платоспроможності;
- ліквідність підприємства визначається розміром та складом поточних активів, а платоспроможність наявністю поточних активів у високоліквідній формі;
- ліквідність підприємства припускає співвідношення усіх поточних активів та їх груп з поточними зобов'язаннями, а платоспроможність – високоліквідних активів із найбільш терміновими зобов'язаннями;
- ліквідність характеризує поточний та перспективний стан підприємства, а платоспроможність лише поточний стан.

Список літератури

1. Власова, Н. О. Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємств роздрібною торгівлі [Текст] : монографія / Н. О. Власова, Т. С. Пічугіна, П. В. Смірнова. – Х. : ХДУХТ, 2010. – 222 с.
2. Ремньова, Л. М. Управління ліквідністю та платоспроможністю підприємства як складова фінансового менеджменту [Текст] / Л. М. Ремньова // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 2 (32). – С. 87–95.
3. Ванєва, А. Р. Оцінка ліквідності і платоспроможності підприємства [Текст] / А. Р. Ванєва // Формування фінансових відносин в Україні. – 2006. – № 8 (63). – С. 52–61.
4. Савицкая, Г. В. Анализ хозяйственной деятельности [Текст] : учебник / Г. В. Савицкая. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 336 с.
5. Шеремет, О. О. Фінансовий аналіз [Текст] : навч. посібник / О. О. Шеремет. – К. : Кондор, 2005. – 196 с.
6. Экономика предприятия [Текст] : учебник для вузов / под ред. Ф. К. Беа, Э. Дихтла, М. Швайцера ; пер. с нем., науч. ред. пер. А. Павлова, К. Рихтера, В. Антонова. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 928 с.
7. Унковская, Т. Е. Финансовое равновесие предприятия [Текст] : монография / Т. Е. Унковская. – К. : Генеза, 1997. – 328 с.
8. Ковалев, В. В. Введение в финансовый менеджмент [Текст] / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 768 с.
9. Бланк, И. А. Основы финансового менеджмента [Текст] / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 1999. – 592 с.
10. Лагун, М. І. Методичні аспекти аналізу платоспроможності підприємства [Текст] / М. І. Лагун // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 2 (57). – С. 53–57.
11. MacMinn. The Theory of Finance : Evidence and Applications [Text] / MacMinn, Martin Cox. – The Dryden Press, 1994. – 244 p.
12. Марцин, В. С. Надійність, платоспроможність та фінансова стійкість – основні складові оцінки фінансового стану підприємства [Текст] / В. С. Марцин // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – № 7. – С. 26–30.
13. Ван Хорн, Дж. К. Основы управления финансами [Текст] : [пер. с англ.] / К. Дж. Ван Хорн; гл. ред. серии Я. В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 800 с.
14. Економіка торговельного підприємства [Текст] : підручник для вузів / А. А. Мазаракі [та ін.] ; за ред. Н. М. Ушакової. – К. : Хрещатик, 1999. – 800 с.
15. Сидорова, Т. О. Платоспроможність і кредитоспроможність як форми прояву фінансової стійкості [Текст] / Т. О. Сидорова, Г. Г. Лисак // Стратегічні напрямки розвитку підприємств харчових виробництв, ресторанного господарства і торгівлі : міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 40-річчю ХДУХТ : [тези доп. у 2 ч.]. – Х. : ХДУХТ, 2007. – Ч. 2. – С. 179–180.
16. Сидоренко-Мельник, Г. М. Методика діагностики фінансового стану господарюючих суб'єктів споживчої кооперації України [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. / Сидоренко-Мельник Г. М. – К., 2004. – 202 с.

Отримано 01.10.2010. ХДУХТ, Харків.
© Н.М. Гаркуша, Т.В. Польова, 2010.